

מראי מקומות - פסחים לה.

והביא ראייה מכך שרצתה הגמרא לפרש את הדין של עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש שאין חייבין על חימוצה כרת, משום שאינו יוצא ידי חובתו בהם במצה, לפי שמצה עשירה היא, ולפי זה מוכח כהצד השני שאינו תלוי במין אלא בלישה, וכשדחתה הגמ' שהטעם משום שמי פירות אין מחמיצין, משמע שמדין לא תאכל עליו חמץ אין לפוסלו, והיינו כהצד הראשון שהוא דין במין ולא בלישה, עיין שם שהאר"ך בזה. וכעין זה דן הבית הלוי (ח"א סי' כ"ו) עיין שם.

המחזה וגמעו וכו' והא הכא דאין אדם יוצא ידי חובתו במצה פירש רש"י, שהטעם שאין יוצא בזה ידי חובת מצה מפני שאינו דרך אכילה. וכתב הרש"י שמדברי רש"י הללו יש לפשוט את ספיקו של המשנה למלך (יסודי התורה פ"ה ה"ח), האם גם במצוות יש חסרון של אכילה שלא כדרך, או רק באיסורים, דברש"י כאן מבואר שגם במצוות אומרים כן. אולם העיר שבחולין (קכ.) מבואר שהטעם שאינו יוצא ידי מצה בזה הוא משום שאינו לחם עוני.

ובדברי יחזקאל (סי' י"א אות ג) תמה על ביאור זה בדברי רש"י, שאם כוונתו לפרש שאינה דרך אכילה, מדוע האוכלו חייב כרת. וביאר שכוונת רש"י על פי הגמרא בחולין (ק"כ), שהקשו בשלמא אינו יוצא ידי מצה, שהרי כתוב 'תאכל מצות' וזו אינה אכילה, אבל מדוע יש חיוב כרת אם זה חמץ, הלא גם בזה נאמר לשון אכילה. ותירצה הגמרא, שיש ריבוי לרבות שתיית חמץ. וזהו מה שכתב רש"י שאין זה דרך אכילה, דהיינו אבל דרך שתיה הוא, ולפי זה אין ללמוד מזה שיש במצוות דין דרך אכילה, לפי שכאן אין זה אכילה אלא שתיה.

ה. אם חמץ הוא ענוש כרת

כתב הרמב"ם (מאכ"א פי"ד ה"ט), ששיעור צירוף השהיה בשתיית חמץ שהמחזה הוא כדי שתיית רביעית. והקשה הרדב"ז (שם), שלגבי שתיית משקין טמאים המטמאים את האדם פסק הרמב"ם (שאר אבות הטומאה פ"ח) שהוא כדי אכילת פרס. ותירץ, שלענין איסור אכילה התלוי בהנאת הגרון, כל שעבר שיעור שתיית רביעית אין ההנאה מצטרפת, אבל לגבי פסול משקין טמאים אינו תלוי בהנאת הגרון אלא בשיעור עיכול, ובזה הצירוף הוא בכדי אכילת פרס, שלאחר זמן זה המשקים נבלעים במעיים.

ו. טעמא דריש לקיש משום דהוה להו מי פירות וכו' יש להעיר, שכיון שיש דרשה שמקישים חמץ למצה, מדוע אכן לא נלמד מזה שאין חייבים על חימוצה, ומדוע צריך טעם אחר. וביאר הבית הלוי (ח"א סי' כ"ו), שענתה סוברת הגמרא שהדרשה נאמרה רק לענין המינים, ולא לענין אופן עשייתה, ולכך אין ללמוד מזה על לישא במי פירות שלא יהא בה חיוב כרת של חמץ (וכפי שהובא לעיל מהדברי יחזקאל).

א. אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכו' כתב הר"ן (א: בדפי הרי"ף), שאף שבמשנה שנינו הדין שכלל המינים מצטרפים זה לזה רק לגבי מרור, מכל מקום גם לגבי מצה הדין כן שכל חמשת מיני דגן מצטרפין לכזית מצה. והטעם שלא כתבה זאת המשנה לגבי מצה הוא משום שפשוט הוא, ורק לגבי מרור, היינו סבורים שכיון שהקפידא היא על המרירות, כל טעם יבטל את הטעם השני, והשמיעונו שכיון שלכולם יש טעם מרירות הרי הם מצטרפים.

ב. והכהנים בחלה ובתרומה אבל לא בטבל

כתב רש"י שהטעם שאין ישראל יוצא בתרומה, ולא כהן בטבל, הוא משום שדורשים 'לא תאכל עליו חמץ' שבעת ימים תאכל עליו מצות, מי שאינו מוזהר על חימוצו אלא משום חמץ, אתה יוצא בו ידי חובת מצה, יצא זה שאסור מחמת איסור אחר. וכתב החתם סופר שאין להקשות, מדוע לא פירש שאינו יוצא משום שכתוב 'לכם' ואין המצה שלו, שהרי יש תרומה של ישראל כגון אם נפלו לו מאבי אמו כהן.

והר"ן (ט: בדפי הרי"ף) כתב טעם אחר שאין יוצאים בזה, משום דהוי מצה הבאה בעבירה [ורש"י שלא פירש כן, יתכן שסובר כדעת התוספות (סוכה ט. ד"ה הווא) שמצה הבאה בעבירה הוא רק מדרבנן].

ג. כוסמין מין חיטין

פירש רש"י, שהנידון הוא לענין תרומה, שאין תורמין ממין על שאינו מינו, וקמ"ל שכוסמין וחיטין מין במינו הוא. והקשה בחידושי הרי"ן, שהרי במסכת תרומות (פ"ב מ"ה) שנינו שכל שכלאים זה עם זה אין תורמין מזה על זה, ובמסכת כלאים (פ"א מ"א) מבואר שחיטין וכוסמין כלאים זה עם זה, ואם כן אין תורמין מזה על זה. ולכך פירש הר"ן שהנידון הוא לענין חלה, שאף שלענין תרומה אין הכוסמין מין חיטין, לענין חלה, כיון שעיסותיהן דומות, מצטרפין.

וכן פירשו התוספות שהנידון הוא לגבי חלה, והוסיפו, שאין כוונת הגמ' לומר שכוסמין הוא רק מין חיטין, ולא מין שעורים, אלא הכוונה שהוא גם מין חיטין, אלא שכיון ששיפון ושבולת שועל הם רק מין שעורים, אמרו שכוסמין הוא מין חיטין, והיינו שהוא גם מין חיטין.

ד. דברים הבאים לידי חימוץ אדם

יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכו'

בדברי יחזקאל (ריש סי' י"א) כתב לחקור בגדר דרשה זו, האם עיקר ההיקש הוא ללמד על המינים, שהמינים ששייך בהם חימוץ, יוצאים בהם חובת מצה, ושאר מינים שאין באים לידי חימוץ לא, או שהכל תלוי באופן הלישה, שלישה ששייך להביאה לידי חימוץ, יוצאים בה ידי חובת מצה, ולישה שאינה יכולה לבוא לידי חמץ, אף אם המין שייך בו חימוץ, אין יוצאים בה ידי חובתו בפסח.